

Kostincová, Jana

Slovo - sound - pohyb - transmedia : poezie Zuzany Husárové

In: *Česká a slovenská poezie: slovo a mlčení : kolektivní monografie*.
Pospíšil, Ivo (editor); Zelenková, Anna (editor). Brno: Galium, 2015, pp.
[87]-93

ISBN 978-80-905336-8-4

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81588>

Access Date: 22. 03. 2025

Version: 20250223

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Jana Kostincová (Hradec Králové)

Slovo – sound – pohyb – transmedia: poezie Zuzany Husárové

Abstrakt

Článek je pokusem o interpretaci transmediálních projektů *liminal* a *lucent* slovenské autorky Zuzany Husárové. Soustřeďuje se především na knihy básní, které jsou spolu se zvukovou poezií a živými vystoupeními součástí projektu, analyzuje je v kontextu elektronické poezie. Jako důležité charakteristiky projektů i knih definuje hravost, intertextualitu, vícejazyčnost, dynamickou práci s textem a jeho vizualizaci. Autorka článku se domnívá, že právě tento typ transmediální tvorby má velký potenciál autorský i čtenářský v éře postdigitálního psaní.

Klíčová slova: slovenská poezie; digitální poezie; transmedialita; intertextualita; multilingvální poezie; Zuzana Husárová

Abstract

Word – Sound – Movement – Transmedia: Zuzana Husárová's Poetry

The article is an attempt to interpret transmedia projects *liminal* and *lucent* by Slovak author Zuzana Husarova. It focuses on books of poetry which are integral parts of the projects together with sound poetry and live performances, it provides their analysis in the context of electronic poetry. Playfulness, intertextuality, multilingualism, the author's dynamic approach towards text and its visualization are pointed out as important characteristics of these projects as well as books. The author claims that such transmedia projects have vast potential to address readers in the era of post-digital writing.

Key words: Slovak poetry; digital poetry; transmedia; intertextuality; multilingual poetry; Zuzana Husarova

Zuzana Husárová je autorkou děl digitální poezie, zvukové poezie, multimedálních performancí, transmediálních projektů, zároveň se oblasti digitální literatury věnuje jako teoretička a vysokoškolská učitelka. Knižně vydala básnické sbírky *liminal* a *lucent*, podílela se na vydání literárněvědných studií *V sieti strednej Európy. Nielen o elektronickej literatúre*. Na webových stránkách sebe samu charakterizuje jako autorku experimentální literatury napříč různými médii, autorku zvukové poezie, interaktivní digitální poezie a transmediální poezie. Uvádí, že se svými spolupracovníky vytvořila multimedální projekty, vystupovala, vystavovala a publikovala (tvůrčí i teoretické práce) v Evropě i v USA.¹ Různé oblasti

¹ Zuzana Husárová. [online]. [cit. 2014-12-08]. Dostupné z:<http://www.zuz.husarova.net>.

její činnosti i její vlastní experimentální slovensko-anglická tvorba odráží výstižně současnou mezinárodní scénu tvůrců a teoretiků elektronické literatury. Tu tvoří autoři, kteří velmi často zároveň působí v akademických institucích, jsou zároveň jak tvůrčími osobnostmi, tak i literárními vědci reflektujícími oblast moderní experimentální literatury a multimediálního umění. Následující text si neklade za cíl prezentovat tvorbu Zuzany Husárové v kontextu slovenské literatury, k tomu autorka stati není kvalifikovaná. Jedná se spíše o pokus nahlédnout současnou elektronickou literaturu, která se v posledních letech stává nezpochybnitelnou součástí literárního pole, prostřednictvím vybraných děl mladé slovenské autorky. Její poučený, sofistikovaný a zároveň velmi inspirovaný přístup k tvorbě je jednak výborným zrcadlem současné mezinárodní komunity tvůrců elektronické literatury, jednak vynikajícím výchozím bodem pro široce pojatá tázání spojená s měnící se povahou literatury, s prolínáním umění a nejmodernějších technologií.

Zatímco digitalizovaná literatura se stala v poměrně krátké době vcelku široce přijímanou, mnozí čtenáři oceňují výhody čteček a ve své knihovně vyčlenili místo elektronickým knihám, digitální literatura, tedy ta, která v prostředí digitálních médií vzniká, šíří se a čte, tvorba, která není reprodukovatelná tiskem, obsahuje multimediální prvky, je vnímána jako oblast výlučná. Totéž se týká i digitální či jiným označením elektronické poezie. Její tvůrci jsou často zároveň i teoretiky, kteří tuto oblast tvorby reflektují a interpretují, a zároveň tvoří značnou část jejich čtenářů. Spíše než elektronická literatura určená pro individuální recepci na tabletu, počítači, nacházejí si širší publikum různé formy poezie šířící se veřejným prostorem. Jak uvádí Stephanie A. Glaser v úvodu ke svazku *Media inter Media*, současná poezie není ohraničena knižní stránkou, knihou – tradičním médiem. Básně vykročily do dalších prostorů, jakými jsou počítač, televizní obrazovka, filmové plátno, do galerií na obrazech, v performancích, videích a instalacích.² Podobně ruský básník a literární teoretik Pavel Arseňjev, člen skupiny *Laboratoř básnického akcionizmu* (*Лаборатория Поэтического Акционизма*) zdůrazňuje, že některé básně nejsou určeny k tomu, aby existovaly na knižní stránce.³ V souvislosti s tím definuje cíl básnické skupiny, jímž je uvést poezii do veřejného prostoru. Příkladem jejich činnosti je loňský projekt *Mapa básnických akcí* (*Карта поэтических действий*), realizovaný v rámci doprovodného programu bienále Manifesta, které se konalo v Petrohradu. Samozřejmě součástí takovýchto projektů je i jejich následná reflexe ve filmových záznamech zveřejňovaných na stránkách básnického seskupení. Autoři tak vytvářejí projekty, v nichž je často původní impulz vycházející z básnického textu rozehrán ve formě performance, ta může být poté dokumentována a interpretována ve formě videobásně.

² GLASER, Stefanie A.: *Dynamics of Intermedial Inquiry*. In: *Media inter Media. Essays in Honor of Claus Clüver*. Amsterdam – New York, 2009, s. 15.

³ Лаборатория Поэтического Акционизма. [online]. [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: <https://poetryactionism.wordpress.com>.

Právě zde můžeme vidět i paradox současného propojení moderní technologie a básnického slova. Tím, že poezie vykročila za hranice knižních stránek, stává se stále významnější součástí veřejného i virtuálního prostoru. Zároveň však působí dosti silná nedůvěra k takovému vykročení poezie z rámce, na nějž jsme zvyklí, z rámce našeho očekávání. Moderní technologie u konzervativních čtenářů a priori vyvolává nedůvěru, zkušenost s mediální prezentací často vyvolává ostražitosť, podvědomé varování před možnou vyprázdněností, zpovrchněním. Existují ale důkazy toho, že básnické slovo, básnická výpověď ve spojení s moderní technologií nemusí být o nic méně naléhavá než tradiční básnické slovo tištěné. Příkladem takové výpovědi, uskutečněné prostřednictvím nejmodernějších technologií, vypovídající hlasem člověka současné civilizace, odrážející nejmodernější kontext i hlasy experimentální poezie minulého století, je bezpochyby tvorba mladé slovenské autorky Zuzany Husárové.

Jedna z cest k její tvorbě vede přes básnické sbírky *liminal* a *lucent*, které ovšem nelze nahlížet zcela tradiční perspektivou. Významný podíl na jejich celkovém ztvárnění má básniřčina spolupracovnice Amalia Roxana Filip, autorka vizuální podoby obou knih. Zároveň je velmi podstatná poznámka na konci knihy *liminal*: „*The book liminal is one of the parts of the transmedial project liminal,*“ následovaná odkazem na stránku www.liminal.name.⁴ Vytvořením projektů, které vedle sbírek experimentální poezie zahrnují také zvukovou poezii a živé performance, se tvorba Zuzany Husárové (a samozřejmě její spoluautorky Filip) zařazuje do kategorie děl, která charakterizuje M. Perloff jako „*differential poetry*“, tedy poezii, která neexistuje v jedné zafixované podobě, ale proměňuje se v závislosti na médiu, v němž je prezentována. Tímto médiem může být tištěná kniha, virtuální prostor, instalace v galerii, případně ústní podání.⁵ Samotné autorky svůj projekt charakterizují následovně: „*Rozhodli sme sa poňať tieto projekty transmediálne, pretože chceme ukázať pluralitu médií, cez ktoré môžu byť naše koncepty prezentované. Žiaden element sa neopakuje: básne v knihe nie sú prerozprávane vo forme zvukovej poézie, vizuály sa takisto líšia. Kniha, zvukové básne a živé vystúpenie sa vzájomne dopĺňajú a recipientovi ponúkajú rozšírený zážitok toho, čo vnímame ako fascinujúce na jednotlivých častiach dňa a liminálnych stavoch (liminal) a na aspektoch priestoru (lucent).*“⁶ Součástí projektu se samozřejmě stávají i záznamy živých vystoupení umístěné na webových stránkách. Oba projekty mají stejnou strukturu, jsou tedy tvořeny knihou, zvukovou poezií a živým vystoupením – performancí. Současně se navzájem doplňují, vytvářejí širší celek zaměřený na zkoumání časoprostoru, přičemž *liminal* je procházkou po pěti částech dne, *lucent*, také rozdělený do pěti částí, prozkoumává různé dimenze prostorové.

⁴ HUSÁROVÁ, Zuzana: *liminal*. Bratislava: Ars Poetica, 2012.

⁵ PERLOFF, Marjorie: *After Language Poetry: Innovation and Its Theoretical Discontents*. [online]. [cit. 2014-12-08]. Dostupné z: http://wings.buffalo.edu/epc/authors/perloff/after_langpo.html.

⁶ *liminallucent*. [online]. [cit. 2014-12-08]. Dostupné z: http://liminal.name/wordpress/?page_id=11.

Právě volný časoprostorový pohyb spolu s technickou stránkou projektu – využití počítače při realizaci všech jeho složek, přispívá k tomu, že nejen komplexní projekt, ale i knihy poezie, jako jeho zdánlivě nejtradičtější a nejstatičtější součástí, můžeme vnímat komplexně v kontextu elektronické literatury. Právě časoprostorovou svobodu a dále nestálost – proměnlivost (anglicky fluidity) označuje M. Perloff za významné atributy elektronického prostoru. Vzhledem k těmto charakteristikám pak počítač označuje za médium, které se nevyhnutelně jeví jako nejvíce relevantní pro současné tvůrce.⁷

Zvolíme-li jako výchozí bod pro stručné představení projektu *lucent* knihu, pak se přesvědčíme, že tradiční médium – tištěná kniha v tomto případě skutečně významně evokuje tvorbu elektronickou. Nejde o to, že by texty v básnické sbírce zahrnuté tematizovaly počítačovou techniku, tato poezie, kterou se záměrně pokusím charakterizovat protimluvem „tištěná verze digitální poezie“ evokuje elektronické prostředí jednak specifickým způsobem, jakým Zuzana Husárová pracuje se slovy, s jazykem, jednak kongeniálním výtvarným zpracováním textu. Celek tedy odpovídá charakteristice, kterou Janez Strehovec zformuloval pro slovo v digitální poezii: „*It is a word which has turned to a new generation of moving, techno-accelerated words-images-bodies, which are units in the immersive environments of artistic and non-artistic web projects. It is a word with kinematic energy [...] it has mutated into this kinetic and visual state-of-art verbal expression.*“⁸

Vizuální poezie se ale kříží s dalšími tvůrčími postupy, jakými jsou vícejazyčnost projektu, intertextualita, obsažená nejen ve vlastních básnických textech, ale zdůrazněná i v závěrečných poznámkách. Intertextualitu lze odhalit na úrovni citátů, ale též v uplatnění různých tvůrčích metod. Zde mám na mysli například básně *plocha*, *kocka*, *koichklaan*, *ihlan*, odkazující ke způsobu tvorby skupiny OuLiPo, tedy básně vytvářené v pevně daném rámci a zároveň nabízející hravé varianty. V básni Zuzany Husárové tento rámec tvoří souhlásky básně *plocha*, významové možnosti se v následujících textech rozehrávají samohláskovou instrumentací.

Slovo je přítomno v projektech jak v grafické podobě, tak ve zvukové realizaci. V případě zvukové poezie jde opět o přímou interakci člověka a počítače, kdy je autorčin hlas a autorkou vyslovené modifikováno přístrojem. V názvu článku odkazuje k tomuto aspektu tvorby Zuzany Husárové výraz *sound*. Anglický výraz použitý místo českého ekvivalentu jednak poukazuje na jazyk, který jednoznačně dominuje v oblasti elektronické poezie, zároveň ale upozorňuje na další okruh

⁷ PERLOFF, Marjorie: *Screening the Page/Paging the Screen: Digital Poetics and the Differential Text*. In: *New Media Poetics: Contexts, Technotexts, and Theories*. Cambridge and London: MIIYT Press, 2006, s. 164.

⁸ STREHOVEC, Janez: *The Moving Word. Towards the Theory of Web Literary Objects*. In: *Cybertext Yearbook 2000*. [online]. [cit. 2013-10-07]. Dostupné z: <http://elmcip.net/critical-writing/moving-word-towards-theory-web-literary-objects>.

otázek spojených s digitální literaturou. Upozorňuje na častou bilingválnost, případně multilingválnost digitální literatury, na otázky překládání – přeložitelnosti děl digitální literatury. Naznačuje také další oblast nestálosti – proměnlivosti, fluidity, a sice plynulý přechod mezi různými jazyky (v případě Z. Husárové jsou to slovenština a angličtina) a další formu hry, hru jazykovou na pomezí dvou či více různých jazyků. V duchu výše použité paradoxní charakteristiky textů Z. Husárové jako „tíštěné digitální poezie“ se k její multilingvální hře přidávají vedle slovenštiny a angličtiny také symboly z počítačového kódu.

Sama Husárová uvádí velmi prosté a evidentní vysvětlení toho, proč její tvorba osciluje mezi mateřským jazykem a angličtinou: kniha *liminal* původně vznikla v angličtině, přímo v době autorčina studijního pobytu na americkém MIT a projevil se zde tedy jednoznačně vliv jazykového prostředí; dalším důvodem je pak zcela praktická snaha oslovit co nejširší, tedy mezinárodní publikum.⁹ Vzhledem k tomu, že komunita tvůrců – teoretiků – čtenářů digitální literatury je pořád poměrně uzavřená a málo početná, je takováto jazyková volba pochopitelná. Dále Husárová uvádí, že některá témata jí sama „naskakují“ v angličtině, jiná v rodné slovenštině. Nicméně při čtení jejich textů je patrné, že tento pohyb mezi dvěma jazyky lze chápat komplexněji než jako pouhou jazykovou hru. Báseň 4 z oddílu *VELKOST* je orámovaná veršem *Slow LOVE eNdS KO*. To je hybridní útvar, kde slovo – název státu je rozepsáno – rozehráno do anglické věty. Již samotná tato rámuující věta asociuje i uplývání, i pozvolný pohyb, ulpívající lásku, větvící se cesty... Toto rafinované vyjádření komplikovaného vztahu k domovu, k tomu, co je statické, co nás připoutává, ale zároveň i láskyplně konejší, se rozehrává i v celém zbývajícím textu básně. Jiná stránka dvojjazyčnosti se aktualizuje v básni *zdielaný* z oddílu *RÖZNNORODOST*. Text této básně je organizován do dvou sloupců, obsahlejšího slovenského, k němu významově paralelního, ale výrazově úspornějšího anglického. Z opakujících se klíčových výrazů *mlčanie, nehovor, hovorím, slovo* a k nim sémanticky blízkých *ústa, jazyk*, je patrné, že báseň je věnována jazyku, výpovědi, poezii. Klíč ke čtení nám nabízí autorka v závěrečných poznámkách, kde vysvětluje, že „v básni *zdielaný* sú apropriované a (falošne) preložené rôzne druhy vyjadrení/básní autorov na témy čo/aká je poézia, čo je to jazyk, čo je to písanie a ako o nich uvažovať“.¹⁰ Samotný název *zdielaný* se v této perspektivě stává opět mnohovrstevnatým. Spolu s textem *ozveny* z prvního oddílu básnické sbírky tato poznámka k básni odkazuje ke zvláštnímu časoprostoru intertextuality, časoprostoru, v němž zní ozvěnou avantgardy i konceptualismy minulého století, stejně jako současný digitální experiment. Ve verších, které do „falešného“ překladu zařazuje sama autorka, bychom pak mohli číst i jednu možnou definici

⁹ Rozhovor se Zuzanou Husárovou. *Psí víno* 2013-14. [online]. [cit. 2014-12-08]. Dostupné z: <http://www.psivino.cz/?p=1532>.

¹⁰ HUSÁROVÁ, Zuzana: *lucent*. Bratislava: Drewo a srd, 2013.

digitální poezie: [...] slovo je materiál aj nosič / Slovo medzi ľudským telom aj fyzikou.

Příklady jazykové hry, kombinace přirozených jazyků s počítačovým kódem, intertextualita, závěrečné poznámky, významně ovlivňující možný způsob čtení, tištěné znaky evokující intenzivně elektronické prostředí, dynamickým dojmem působící grafika a další dílčí charakteristiky, které mě vedly k označení knihy *lucent* jako tištěné elektronické literatury, lze nalézt i ve sbírce *liminal*. Ta navíc poskytuje jeden velmi zajímavý text, jenž spektrum výše uvedených dílčích charakteristik ještě doplňuje. Tato sbírka se otvírá textem *Who* – experimentem z oblasti počítačem generované poezie. V tomto případě jde již o konstrukt vyvolávající představu nejen transmediálního projektu, ale transhumánního tvůrce; v poznámce na konci knihy autorka uvádí, že první část básně *Who* byla vygenerována (na online generátoru poezie) z jejího životopisu podle speciálního číselného algoritmu. Báseň opatřenou takovýmto dodatečným komentářem tedy můžeme číst jako výpověď o vztahu člověk – počítač a nahlížet ji jako možnou reflexi „*dynamického partnerského vztahu mezi lidskými bytostmi a inteligentními stroji,*“ jak o něm píše K. Hayles,¹¹ vztahu, který autora samotného skutečně definuje jako transhumánní bytost. Takovýto text u čtenáře může evokovat hru, ale také hlubokou existenciální úzkost, již tato hra (snad) pomáhá překonávat. Tvorba Z. Husárové je působivá mimo jiné i tím, že je v ní přítomna jak pojmově precizní intelektuální analýza odkazující k oblasti počítačové inteligence, tak i existenciální prožitek současného člověka, sdílejícího svůj prostor s inteligentními stroji. Je to tvorba zvoucí ke hře i provokující k zamyšlení.

Ačkoliv technicky označují tvorbu Z. Husárové za elektronickou či digitální, samozřejmě též multi- a transmediální, svým charakterem patří zcela k éře umění postdigitálního, tedy takového, pro něž podle tvrzení F. Cramera označení digitální literatura přestává být relevantní, protože veškerá tvorba již zcela samozřejmě v digitálním prostředí vzniká.¹² Zároveň, uvažujeme-li o současné literatuře, lze jako postdigitální chápat tu tvorbu, která techniku netematizuje, ale využívá ji k tvůrčímu uchopení jakýchkoli pro autora relevantních témat.

Tvorba Zuzany Husárové komunikuje úspěšně jak autorčinu intelektuálnost, tak živelnost, s níž rozehrává své texty, svá živá představení a zároveň s nimi i otázky týkající se široce nazíraného literárního pole i širokého kontextu. Je patrné, k jaké tradici se autorka odvolává, zároveň je ale zřejmé, že kontext, v němž dnešní čtenář – divák – příjemce literaturu (nejen digitální) vnímá, se významně změnil. Porovnáváme-li dnešní literární život jen s nepříliš vzdálenými devadesátými lety minulého století, je nepochybné, že došlo k radikální proměně.

¹¹ HAYLES, Katherine: *How We Became Posthuman*. Chicago: University of Chicago Press, 1999, s. 288.

¹² CRAMER, Florian: *Post-Digital Writing*. [online]. [cit. 2014-12-08]. Dostupné z: <http://www.electronicbookreview.com/thread/electropoetics/postal>.

Spolu s rozšířením dostupné techniky se část literárního života přenesla do režimu on-line, což přináší významné změny ve vztahu autor – čtenář, proměny role autora, rozšíření kolektivního autorství, a mnohé další změny, jež se snaží adekvátně uchopit a reflektovat současná literární věda. Před ní vyvstávají vedle otázek z oblasti sociologie literatury především literárněteoretické otázky spjaté s možnostmi a nástroji interpretace digitální literatury, s žánrovými proměnami. Tyto a mnohé další okruhy otázek zahrnuje do svého termínu (inter)medialita literatury A. Hejmej, když tvrdí, že změny, probíhající v éře digitálních médií mají vliv na porozumění veškeré literatuře (literatura w ogólności).¹³ Poučená reflexe změn, probíhajících před našima očima v oblasti literárního života je nutná pro současné i budoucí učitele literatury, kteří se již za několik let stanou učiteli – průvodci mladých čtenářů z generace *digital native*, těch, kteří přinesou do literárního prostoru zcela novou zkušenost.

Slova tištěná, vyslovená, šepot, výkřik i mlčení během performance dokáží promlouvat se zcela specifickou působivostí, dokáží komunikovat velmi intenzivní naléhavost výpovědi. Domnívám se, že právě transmediální projekty mohou být takovým fenoménem, který překlene rozdíly ve zkušenosti tradičních čtenářů tradiční tištěné literatury a nové generace čtenářů, mohou pomoci k vzájemnému pochopení mezi obyvateli Gutenbergovy galaxie a těmi narozenými do galaxie Turingovy.

Mgr. Jana Kostincová, Ph.D.

Katedra slavistiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové – Česká republika
jana.kostincova@uhk.cz

¹³ HEJMEJ, Andrzej: *Literatura w społeczeństwie medialnym*. Teksty Drugie Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, 2014, № 2, s. 244.

